

Ερμηνευτική προσπάθεια στη ζωή και το έργο του π. Δημητρίου Στανιλοάε

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Θεολογία και Ζωή](#) / [Ορθόδοξη πίστη](#)

Η εκκλησιαστική ζωή του χωριού και η ακαδημαϊκή θεολογία

Ο βίος του πατρός Δημητρίου Στανιλοάε καλύπτει περίπου ολόκληρο τον 20ον αιώνα, αυτόν τον τό-σο ταραγμένο αιώνα μας. Γεννήθηκε στις 17 Νοεμβρίου του 1903, σε ένα ορεινό χωριό της Τρανσυλβανίας, κοντά στο Μπράσοβ, από γονείς αγρότες, α-πλούς αλλά βαθιά ριζωμένους στην χριστιανική ορ-θόδοξη παράδοση. Και οι δύο είχαν βιβλικά ονόματα, Ιερεμίας και Ρεββέκα.

Η μητέρα του ήταν πολύ θρησκευόμενη, δυναμι-κή και με πολλή αγάπη προς όλους τους ανθρώπους. Ήθελε, πάση θυσία, ο υιός της, ο Δημήτρης να γίνει ιερέας. Ο πατέρας του υπήρχε εικόνα εκείνου του σο-φού χωριανού, ο οποίος μιλούσε λίγα, αλλά έλεγε πά-ντοτε σπουδαία πράγματα.

Την εποχή εκείνη, αλλά και αργότερα, το χωριό αποτελούσε το βασικό στοιχείο κοινωνικής ζωής στην Ρουμανία. Στο χωριό του, στην ζωή του χωριού του, ο πατήρ Δημήτριος ανακαλύπτει και ζει για πρώ-τη φορά την αυθεντική εικόνα της εκκλησιαστικής ζωής ή μάλλον την εικόνα της εν γένει ζωής της μι-κρής αυτής κοινότητας, η οποία ήταν εκκλησιαστική. Γράφει σχετικά ο π. Δημήτριος: «Όλη η

ζωή στο χωριό μας ήταν οργανωμένη γύρω από την Εκκλησία... Η κοινωνική ζωή ήταν στενά δεμένη με την θρησκευτική. Από τότε δεν μπορώ να κατανοήσω κοινωνική ζωή χωρίς Εκκλησία. Η Εκκλησία ήταν πολύ κοντά στο λαό και ο λαός ήταν πλήρως αφοσιωμένος στην λατρευτική ζωή της Εκκλησίας... Μεγάλωσα σ' αυτό το πνεύμα. Μία Εκκλησία πολύ σημαντική, κεντρι-κός άξονας όλης της ζωής των ανθρώπων. Ο λαός ζούσε μέσα στην Εκκλησία». Για τον ρόλο που έπαιξε στην μετέπειτα ζωή του, αλλά κυρίως στην θεολογική του προσπάθεια, η εμπειρία αυτού του εκκλησιαστικού ήθους στα παιδικά του χρόνια μας μιλάει ο π. Δημήτριος προς το τέλος της ζωής του με τους εξής όρους: «Εμπνέομαι ακόμη και σήμερα από τη ζωή της οικογένειάς μου, του χωριού και του λαού γενικά». (Costa de Beauregard, Dumitru Staniloae «Ose comprendre que Je t' aime» σ. 16-17).

Σημαντικό σταυροδρόμι στην ζωή του π. Δημητρίου υπήρξε η επιλογή της ανώτατης σχολής, μετά την αποφοίτηση του λυκείου στο Μπράσοβ. Ο ίδιος ήθελε να σπουδάσει φιλοσοφία για να προσεγγίσει την σχολαστική. «Δεν ήξερα τι ήταν η σχολαστική» έλεγε αργότερα, «νόμιζα ότι επρόκειτο για σπουδαία φιλοσοφία» (Costa de Beauregard, σ. 17). Η μητέρα και ένας θείος του, κληρικός, τον πείθουν να σπουδάσει θεολογία στη περίφημη τότε θεολογική σχολή του Cernauti που ήταν οργανωμένη σύμφωνα με τα πρότυπα των γερμανικών θεολογικών σχολών της εποχής. Η πρώτη διαπίστωση του π. Δημητρίου ήταν ότι επρόκειτο για κάτι πολύ διαφορετικό από αυτό που περιέμενε ο ίδιος, έχοντας υπόψη την μέχρι τότε εκκλησιαστική του εμπειρία. Ανάμεσα στην ακαδημαϊκή θεολογία και την ζωή της Εκκλησίας υπήρχε χάσμα μεγάλο. Διερωτιόταν «πώς θα μπορούσε, επιστρέφοντας στο χωριό, να μεταφέρει στον λαό τους ακαδημαϊκούς περί Θεού ορισμούς και την μεταφυσική ορολογία». Ένα δεύτερο ερωτηματικό που γεννήθηκε στο νου του αφορούσε κάποια θεολογική αυτάρκεια, η οποία, ενώ περιοριζόταν στο διανοητικό επίπεδο, εμφανιζόταν ως πλήρης περί Θεού γνώση: «Μετά την μελέτη των θεολογικών εγχειριδίων και μετά από εκμάθηση βιβλικών χωρίων και δογματικών ορισμών, ο θεολόγος σπουδαστής είχε την εντύπωση ότι είχε φτάσει στην πλήρη γνώση του Θεού, ότι όλα είχαν λεχθεί και πέρα από τις γνώσεις αυτές δεν μπορούσε κανείς να πει τίποτε καινούργιο» (Costa de Beauregard, σ. 18).

Η πρώτη αντίδραση του ήταν κάποιο αίσθημα περιφρόνησης προς την λαϊκή ευσέβεια. Μετά από ένα χρόνο εγκαταλείπει κάπως απογοητευμένος την θεολογική σχολή και έρχεται στο Βουκουρέστι για να σπουδάσει φιλοσοφία και φιλολογία. Μια τυχαία ή μάλλον προνοιακή συνάντηση στο Βουκουρέστι με τον μητροπολίτη Νικόλαο Βαλαη, τον αναγκάζει να επιστρέψει στη θεολογική σχολή, από την οποία και αποφοιτεί το 1927, με μόνο όφελος «την εκμάθηση της μεθοδολογικής εργασίας και την εις βάθος μελέτη των πραγμάτων».

Μετά την αποφοίτηση της θεολογικής σχολής, ο ίδιος μητροπολίτης τον στέλνει με υποτροφία για ένα χρόνο στην Αθήνα, μετά από επίμονη ζήτησή του.

«Αναζητούσα την αυθεντική πηγή και έκφραση της ορθοδόξου θεολογίας και είχα την διαίσθηση ότι θα την έβρισκα στους Έλληνες Πατέρες», γράφει αργότερα. Παρόλο που η παραμονή του στην Αθήνα δεν έκλεισε ούτε ένα χρόνο (την σχολική περίοδο 1927-1928) και παρόλο που το χειμώνα εκείνης της χρονιάς πέρασε βαρειά αρρώστια, ο π. Δημήτριος κατορθώνει να μάθει την ελληνική γλώσσα και να ετοιμάσει την διδακτορική του διατριβή, με τίτλο «Βίος και δραστηριότητα Δοσιθέου, Πατριάρχου Ιεροσολύμων και οι σχέσεις αυτού με τις ρουμανικές χώρες», την οποία υποβάλλει και υποστηρίζει το φθινόπωρο του 1928 στο Cernauti. Η σύντομη αθηναϊκή του περίοδος θα αποτελέσει σημαντικότερο σταθμό στην θεολογική του πορεία. Το μεγάλο κέρδος ονομαζόταν ελληνική γλώσσα, δηλ. δυνατότητα και σοβαρό κίνητρο για την επαφή με τους Πατέρες. Στον πρόλογο της ελληνικής μεταφράσεως της εισαγωγής στην Δογματική Θεολογία, έγραφε: «Ευχαριστώ τον Θεό, που με αξίωσε, με τον τρόπο αυτό, να πληρώσω έστω και ελάχιστο μέρος του ιερού μου χρέους προς την ελληνική γλώσσα, στην οποία οφείλω πάρα πολλά. Η ελληνική γλώσσα, την οποία έμαθα στην Αθήνα πριν από εξήντα χρόνια και την οποία βελτίωνα συνεχώς, μου επέτρεψε από την αρχή της θεολογικής μου διακονίας να βρίσκομαι σ' ένα ζωντανό και συνεχή διάλογο με τους Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας» (σ. 13). Στην θεολογική σχολή Αθηνών, βρίσκει, όπως και στο Cernauti, την ίδια θεολογία επηρεασμένη από την γερμανική συστηματική θεολογία.

Γρηγόριος ο Παλαμάς

Τον Νοέμβριον του 1928 αναχωρεί για την Γερμανία, όπου, με υποτροφία του ίδιου μητροπολίτη συνεχίζει τις σπουδές του, αρχικά στο Μόναχο και έπειτα στο Βερολίνο όπου ενδιαφέρεται για την γενική εκκλησιαστική ιστορία και ειδικότερα για την Βυζαντινολογία. Και, ενώ βρίσκóταν στη Δύση, ανακαλύπτει εκείνον τον μεγάλο Πατέρα και Διδάσκαλο της Ορθοδοξίας που θα του προσφέρει το ερμηνευτικό κλειδί για την διείσδυση στο χώρο της ζωντανής Θεολογίας και θα σημαδέψει όλη του την θεολογική σκέψη και συγγραφική παραγωγή. Το όνομά του: Γρηγόριος ο Παλαμάς. Αφορμή γι' αυτήν την ανακάλυψη υπήρξε η σπουδή της Βυζαντινής Ιστορίας όπου και συναντά τη μορφή του μεγάλου Πατέρα της Εκκλησίας. Αναζητά χειρόγραφα παλαμικών έργων. Τα βρίσκει στην Εθνική Βιβλιοθήκη του Παρισιού όπου πήγε για διακοπές. Δύο ολόκληρους μήνες, κάθε μέρα, διαβάζει και αντιγράφει παλαμικά κείμενα. Επιστρέφει στη Γερμανία και από κει στη Ρουμανία, αφού σταματάει για δύο μήνες στο Βελιγράδι για έρευνα στο χώρο της εκκλησιαστικής ιστορίας.

Εδώ ολοκληρώνεται η περίοδος των μεταπτυχιακών του σπουδών, η οποία

διήρκησε μόλις δύο χρό-νια, και αρχίζει η πανεπιστημιακή του σταδιοδρομία.

Την πρώτη Σεπτεμβρίου 1929, ο μητροπολίτης Νικόλαος Balan τον διορίζει αναπληρωτή καθηγητή στην έδρα της Δογματικής στη Θεολογική Ακαδημία του Σιμπίου. Ήταν 26 χρονών. Για 17 χρόνια διδά-σκει Δογματική (1929-1936) και κατά διαστήματα: Α-πολογητική (1929-1932, 1936-1937), Ποιμαντική (1932-1936) και Ελληνική γλώσσα (1929-1934). Το 1935 εξελέγεται τακτικός καθηγητής και το 1936 πρύ-τανης της Θεολογικής Ακαδημίας του Σιμπίου μέχρι το 1946, όταν αναγκάζεται για πολιτικούς λόγους να μετατεθεί στο Βουκουρέστι.

Πρέπει να πούμε ότι εκείνη την εποχή και χάρη στο φιλόδοξο πρόγραμμα και στις προσωπικές προ-σπάθειες του Μητροπολίτη Νικολάου Balan η Θεολο-γική Ακαδημία είχε μια ομάδα μεγάλων καθηγητών ανάμεσα στους οποίους: ο Νικόλαος Neaga στην Πα-λαιά Διαθήκη, ο Γρηγόριος Μάρκου στην Καινή Δια-θήκη, ο Θεόδωρος Bodogae στην Βυζαντινολογία, ο Λίβιου Stan στο Κανονικό Δίκαιο και άλλοι. Σ' αυ-τήν την γενεά μεγάλων καθηγητών ανήκει και ο π. Δημήτριος Στανιλοάε, ως κορυφαίος εκπρόσωπος ο-πωσδήποτε.

Το 1930 νυμφεύεται την Μαρία την μελλοντική του πρεσβυτέρα και σύντροφο της ζωής του για 63 χρόνια, μέχρι το Μάρτιο του 1993, όταν εκοιμήθη.

Επειδή είχε κάνει σπουδές εκκλησιαστικής ιστο-ρίας, για την πρώτη χρονιά και για τις παραδόσεις Δογματικής Θεολογίας μεταφράζει την γνωστή τότε Δογματική του Έλληνα Θεολόγου Χρήστου Ανδρού-τσου, η οποία δεν τον ικανοποιεί πλήρως, όπως μαρ-τυρεί αργότερα: «Διάβαζα στον Ανδρούτσο ότι δεν υ-πάρχει, πρόδος στη γνώση του Θεού, ότι όλα είναι λεχθέντα και διατυπωμένα στους δογματικούς όρους και τύπους».

Αυτή ήταν η αιτία που ο π. Δημήτριος αποφασί-ζει την μετάφραση των παλαμικών κειμένων, τα οποία είχε φέρει μαζί του από το Παρίσι. Αρχίζει έτσι η πολύ καρποφόρα μεταφραστική προσπάθεια στη ρουμανική γλώσσα που διαρκεί όλη του τη ζωή καλύπτοντας τα σημαντικότερα έργα των Ελλήνων Πα-τέρων. Η πατερική Θεολογία, ως αυθεντική έκφραση της ανά τους αιώνας ζωής της Εκκλησίας, ως πλή-ρης και αληθινή ερμηνεία της συνεχούς παρουσίας του Θεού μέσα στην ιστορία και στον αγαπητικό διά-λογο με τους ανθρώπους, καθώς και η προσωπική ε-μπειρία της παρούσας ζωής της Εκκλησίας αποτελούν τις δύο βασικές πηγές της Θεολογίας του πα-τρός Δημητρίου: «Η Θεολογία μου πηγάζει αφενός από τον αληθινό συνεχή διάλογο με τους Αγίους Πατέρες της Εκκλησίας και αφετέρου από τον ζωντανό και μόνιμο διάλογό μου με τον εν Τριάδι Θεό, μέσα από την προσευχή και την λειτουργική ζωή στην πα-τροπαράδοτή μου Εκκλησία, μαζί με τους αγαπημέ-νους μου Ρουμάνους αδελφούς και τους απανταχού αδελφούς Χριστιανούς» (Ορθόδοξη Δογματική Θεο-λογία, ελλ. μετ., σελ. 13).

Η μεταφραστική προσπάθεια συνοδεύεται, από την αρχή κιόλας και μέχρι το τέλος, από μία συνεχή ερμηνεία και εμβάθυνση στην πατερική σκέψη και Θεολογία

με κίνητρο τους προβληματισμούς του συγ-χρόνου ανθρώπου. Ενώ μεταφράζει τα Παλαμικά έρ-γα, γράφει την πρώτη του μελέτη πάνω στην παλαμι-κή Θεολογία. «Περί της οδού προς το Θείο φως κατά τον αγ. Γρηγόριο Παλαμά», που δημοσιεύτηκε στην Επετηρίδα της Θεολογικής Ακαδημίας το 1930 (1929/1930 σελ. 55-72). Ας θυμηθούμε ότι ήταν η επο-χή που ακόμη και στο ορθόδοξο χώρο υπήρχαν σοβα-ρές επιφυλάξεις όσον άφορα τον ησυχασμό και την διδασκαλία του αγ. Γρηγορίου του Παλαμά. Ο ίδιος ο π. Δημήτριος λέει ότι, όταν ήταν πρωτοετής φοιτη-τής Θεολογίας, διάβασε σε Βυζαντινή ιστορία ρουμά-νου καθηγητή: «για την παράξενη ιδέα του Γρηγορίου του Παλαμά ότι κάποιοι καλόγεροι βλέπουν το φως του Θεού».

Ακολουθεί η μετάφραση και η δημοσίευση στην ίδια Επετηρίδα δύο παλαμικών πραγματειών: «Περί των ιερώς ησυχάζοντων», συνοδευόμενων από πλού-σια σχόλια (1931/1932, σελ. 5-70). Η έρευνά του πά-νω στα έργα και στην προσωπικότητα του αγ. Γρηγορίου του Παλαμά συνεχίζεται για πολλά χρόνια ακό-μη και ολοκληρώνεται σε μια επιστημονική μονογρα-φία αφιερωμένη στο μεγάλο υπέρμαχο και ερμηνευτή της Ορθοδοξίας και πρώτο πατερικό δάσκαλό του. Το 1938 κυκλοφορεί στο Sibiu «Βίος και διδασκαλία του Αγ. Γρηγορίου του Παλαμά» (250 σελ.) μαζί με τη μετάφραση τριών νέων παλαμικών πραγματειών (160 σελ.). Αν εξαιρέσουμε το βιβλίο του Γρηγορίου Παπαμιχαήλ για τον Γρηγόριο Παλαμά που δημο-σιεύτηκε το 1911 στην Αλεξάνδρεια, το βιβλίο του π. Δημητρίου είναι, όπως γράφει σύγχρονος μελετητής του π. Δημητρίου, η πρώτη συστηματική θεολογική εμβάθυνση στην παλαμική σκέψη και Θεολογία (Βλ. Pr. Prof. dr. Dumitru Radu, Coordonate si permanente in opera Par. Prof. Dumitru Staniloae, στό τιμη-τικό τόμο Persoana si comuniune, Prinios de cinstire Preotului Professor Academician Dumitru Staniloae, 1903-1993, Sibiu, 1993, σελ. 138).

Η γνωστή μελέτη του π. John Meyendorf, Introduction a l' etude de Gregoire Palamas, θα κυκλοφορή-σει είκοσι χρόνια αργότερα. Δυστυχώς, λόγω των ι-στορικών πολιτικών συνθηκών, αλλά και της περιορι-σμένης κυκλοφορίας της ρουμανικής γλώσσας, οι με-λέτες του π. Δημητρίου ήταν λιγότερο γνωστές.

Αυτή η παλαμική περίοδος στην επιστημονική θεολογική πορεία του π. Δημητρίου θα αποδειχτεί κεφα-λαιώδους σημασίας για τη θεολογία του.

Ο άγ. Γρηγόριος ο Παλαμάς, με την ολοκληρω-μένη θεολογική πατερική του σύνθεση, είναι ο χώρος δια του οποίου ο π. Δημήτριος εισέρχεται στο ιερό της πατερικής ορθοδόξου Θεολογίας και εμπειρίας, και δι' αυτής ανακαλύπτει την οδό προς την αυθεντι-κή Θεολογία, η οποία πηγάζει από τη σχέση, τον ο-ντολογικό διάλογο, την ένωση με το Θεό, από την εμπειρία της Θείας παρουσίας μέσα στον κόσμο, μέσα στην ιστορία. Στην παλαμική διάκριση Θείας Ουσίας, και ακτίστων Θείων Ενεργειών, ο π. Δημήτριος βρί-σκει τη λύση επαναγεφύρωσης του χάσματος που μια ξένη προς την Ορθοδοξία Θεολογία έχει εισαγάγει α-νάμεσα στον

«μεταβατικό» Θεό και τον κόσμο και, κατά συνέπεια, τη λύση για τη συμφιλίωση της ακα-δημαϊκής Θεολογίας με τη χριστιανική ζωή του λαού, με τη ζωή της Εκκλησίας.

Στην Γερμανία γνωρίζει τον Θεολόγο Karl Barth στον οποίο βρήκε την κατάφαση του προσώπου και του προσωπικού χαρακτήρα των σχέσεων με το Θεό. Ο Θεός είναι ένα προσωπικό Ον, που έχει κάτι να πει στον αμαρτωλό άνθρωπο. «Κατάλαβα, όπως λέγει ο π. Δημήτριος, ότι αυτή δεν ήταν μια ακριβής χρι-στιανική αντίληψη. Υπερτόνιζε το χάσμα, την από-σταση μεταξύ Θεού και ανθρώπου. Ήταν η γνωστή θεωρία της διαστάσεως. Αλλά κέρδισα τον τονισμό του υπερβατικού χαρακτήρα του Θεού απέναντι στον άνθρωπο και στον κόσμο. Συνέδεσα αυτό με την αντί-ληψη που ανακάλυψα στον άγ. Γρηγόριο τον Παλα-μά, ότι ο Θεός βρίσκεται σε άμεση σχέση μαζί μας δια των ακτίστων ενεργειών Του» (Costa de Beauregard, σελ. 92).

«Ιησούς Χριστός - η αποκατάστασις του ανθρώπου»

Λίγα χρόνια μετά, το 1943, ο π. Δημήτριος γράφει την πρώτη του χριστολογική μονογραφία την οποία τιτλοφορεί χαρακτηριστικά «Ιησούς Χριστός - η αποκατάστασις του ανθρώπου» (Sibiu, 1943, 404 σελί-δες). Ο τίτλος δείχνει κιάλας ότι έχουμε εδώ όχι α-πλώς μια χριστολογική θεολογία αλλά και μια χρι-στιανική ανθρωπολογία, η οποία δεν μπορεί να είναι παρά μία χριστοκεντρική ανθρωπολογία. Στο πρόσω-πο του Ιησού Χριστού έχουμε μεν τον Υιόν του Θεού αλλά και τον Υιόν του Ανθρώπου. Και κάτι ακόμα, το πρόσωπο του Χριστού δεν χωρίζεται από το έργο Του που είναι η αποκατάσταση του ανθρώπου.

Τα κίνητρα που ώθησαν τον π. Δημήτριο να γρά-ψει αυτό το βιβλίο ήταν πολλά. Έπαιξε κάποιο ρόλο και η επιστροφή στο χριστοκεντρικό χαρακτήρα του κηρύγματος και γενικότερα της ποιμαντικής της Εκ-κλησίας που απαιτούσε επίμονα από τους κληρικούς ο Μητροπολίτης Νικόλαος. Αλλά αποφασιστική πρέ-πει να ήταν η θεολογική τοποθέτηση απέναντι στις προκλήσεις της εποχής του. Ας σημειώσουμε ότι το βιβλίο αυτό γράφτηκε σε περίοδο παγκοσμίου πολέ-μου, σε περίοδο που, ένας ανθρωποκεντρικός πολιτι-σμός, παράδοξα, αλλά ταυτόχρονα ως φυσιολογική συνέπεια, σπρώχνει τον άνθρωπο στα πρόθυρα της αυτοκαταστροφής, με έκδηλη την απερίγραπτη περιφρό-νηση της μοναδικής αξίας του ανθρωπίνου προσώ-που. Εκατομμύρια άνθρωποι σκοτώνονται για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας ως άμορφη μάζα.

Από την άλλη μεριά ο π. Δημήτριος ήταν ενήμερος σχετικά με τις προσπάθειες που γίνονταν στο χώ-ρο της δυτικής θεολογίας και κυρίως φιλοσοφίας προς μια αναθεώρηση και κατάφαση της αξίας του ανθρώπου -του Υπαρξισμού και του Περσοναλισμού. Ο ρουμάνος θεολόγος αξιολογεί μάλιστα τα θε-τικά στοιχεία τους, αλλά ταυτόχρονα τους καταλογί-ζει την ανικανότητά τους να ξεπεράσουν

τα ενδοκοσμικά μέτρα και κριτήριά τους και να τοποθετήσουν τον άνθρωπο σε πραγματική σχέση με το Θεό.

Η αληθινή εικόνα του ανθρώπου είναι ο Χριστός. Στο πρόσωπό Του η ανθρώπινη φύση ανυψώνεται στο αληθινό της ανάστημα. Στο σημαντικότερο αυτό έργο ο π. Δημήτριος αναπτύσσει για πρώτη φορά στη νεώ-τερη ορθόδοξη θεολογία την οντολογική διάσταση της χριστολογίας και της σωτηριολογίας, τονίζοντας την οργανική σχέση ανάμεσα στο πρόσωπο και το σωτηριολογικό έργο του Χριστού. «Ο Χριστός, γρά-φει ο π. Δημήτριος, με την ενανθρώπισή Του παραμέ-νει σε αιώνια σχέση μαζί μας ως μοναδική πηγή από την οποία πηγάζει η σωτηρία μας. Σωτηρία σημαίνει σχέση, στενή κοινωνία, με τον Ιησού Χριστό και όχι ατομική συμμόρφωση σε κάποια διδασκαλία. Η σω-τηρία δεν είναι κατ' αρχήν κάποια γνώση ή ηθική. Δεν πραγματοποιείται με το να γνωρίζεις ή να πράττεις κανείς κάτι, αλλά μέσα από τη βίωση της σχέσεως, με το Χριστό... Συνεπώς, η αναζήτηση της σωτηρίας ση-μαίνει αναζήτηση του Ιησού Χριστού, της κοινωνίας με Αυτόν» (σελ. 186).

Το απολυτρωτικό έργο του Χριστού παραμένει α-χώριστο, από το πρόσωπό Του. Το πρόσωπό Του εκ-δηλώνεται στις σωτηριώδεις πράξεις Του. Μόνο με μια αφηρημένη γλώσσα μπορούμε να μιλήσουμε χωριστά για το πρόσωπο και χωριστά για τις πράξεις Του (σελ. 187).

Ο Χριστός είναι η πληρότητα, η τελειότητα όσον αφορά την ανθρώπινη φύση και αυτό επειδή στο πρό-σωπο του Χριστού η ανθρώπινη φύση φτάνει σε πλή-ρη ένωση με το Θεό.

Η Ρουμανική Φιλοκαλία.

Η οντολογική σχέση αλήθειας και ζωής

Το επόμενο ερώτημα ήταν πώς μπορεί να πραγμα-τοποιήσει κάθε άνθρωπος την ένωση με το Θεό. Αυτό το ερώτημα οδηγεί τον π. Δημήτριο σ' ένα καινούργιο κεφάλαιο, το ίδιο σημαντικό, της θεολογικής του προ-σφοράς. Πρόκειται για τη μετάφραση και την έκδοση της Φιλοκαλίας στη Ρουμανική γλώσσα. Δεν ήταν η πρώτη φορά που φιλοκαλικά κείμενα μεταφράζονταν στη ρουμανική. Ο ίδιος ο π. Δημήτριος μαρτυρεί την ύπαρξη πολλών χειρογράφων παλαιότερων ρουμανι-κών μεταφράσεων τα οποία αναλύει και χρησιμοποιεί. Η απόφαση του π. Δημητρίου να μεταφράσει τη Φιλοκαλία συμπίπτει με μια εποχή φιλοκαλικής αφυπνίσεως, που οφείλεται στην παρουσία μεγάλων ρουμά-νων πνευματικών πατέρων. Ένας από αυτούς ήταν ο π. Αρσένιος Bocca, ο οποίος εμπνέει και υποστηρίζει από κοντά την εκτύπωση και τη διάδοση της Φιλοκαλίας. Στη Φιλοκαλία ο π. Δημήτριος ανακαλύπτει πως τα δόγματα της Εκκλησίας συνδέονται με την ζωή των ανθρώπων, αυτό που ο ίδιος ονομάζει «πνευματι-κή διάσταση των δογμάτων», και ανακαλύπτει πως η δογματική διδασκαλία της Εκκλησίας ανταποκρίνε-ται στις πιο

βασικές ανάγκες των ανθρώπων.

Σε τρία χρόνια, 1946-1948, κυκλοφορούν οι πρώτοι τέσσερις τόμοι, οι οποίοι καλύπτουν τον πρώτο τόμο της ελληνικής εκδόσεως.

Όταν έχει κανείς υπόψιν την περίοδο που ο π. Δημήτριος μεταφράζει και δημοσιεύει στην Ρουμανική γλώσσα την Φιλοκαλία, καταλαβαίνει καλύτερα και τη βούληση του Θεού για να δώσει μια ουσιαστική πνευματική τροφή στον πιστό λαό για τα δύσκολα χρόνια που ακολουθούσαν, αλλά και την ευφυή έμ-πνευση του ίδιου του π. Δημητρίου, και των γύρω του πατέρων. Ενώ το κομμουνιστικό καθεστώς εγκαθίστατο με βίαιο τρόπο και κοσμογονικές αλλαγές λαμβάνανε χώρα στο πολιτικό, κοινωνικό και πολιτιστι-κό χώρο, κάποιος μετέφραζε βιαστικά την Φιλοκαλία. Η φιλοκαλική αυτή μεταφραστική προσπάθεια θα σταματήσει αναγκαστικά σε μια πρώτη φάση, στους πρώτους τέσσερις τόμους. Θα συνεχίσει μετά από τριάντα χρόνια ακριβώς.

Ο πατήρ Στανιλοάε δεν υπήρξε απλώς και μόνο μεταφραστής της Φιλοκαλίας, αλλά ο δημιουργός της Ρουμανικής Φιλοκαλίας με την έννοια ότι εμπλουτί-ζει την Ελληνική Φιλοκαλία προς τρεις κυρίως κα-τευθύνσεις:

α. Προσθέτει στην κλασική πια φιλοκαλι-κή συλλογή καινούργια κείμενα δικής του επιλογής. β. Εκπονεί εκτενείς εισαγωγές σε κάθε κείμενο και συγγραφέα, γ. Συνοδεύει όλη τη μετάφραση με πλού-σιους σχολιασμούς. Τα γνωστά πια σχόλια του π. Δημητρίου στη Φιλοκαλία θα μπορούσαν να αποτελέ-σουν ξεχωριστό πρωτότυπο έργο.

Τα σχόλια αυτά είναι προσπάθειες του π. Δημη-τρίου, από τη μια μεριά να εξηγήσει και να ερμηνεύ-σει τα φιλοκαλικά κείμενα για το σημερινό άνθρωπο, και από την άλλη μεριά να συνεχίσει την εμβάθυνση και τον εμπλουτισμό των νοημάτων με την σύγχρονη εμπειρία της Εκκλησίας. Ένα μόνιμο στοιχείο μέσα στα σχόλιά του είναι η επισήμανση της εσωτερικής σχέσεως διδασκαλίας και ζωής, δείχνοντας αφενός ό-τι η διδασκαλία είναι έκφραση ζωής και, μόνον εφό-σον ενσαρκώνεται, δικαιώνεται, και αφετέρου πως η ζωή καθοδηγείται και διατηρείται αυθεντική από τη διδασκαλία της Εκκλησίας.

Δεν είναι χωρίς σημασία να πούμε ότι ο ίδιος ο π. Δημήτριος θεωρεί την μετάφραση της Φιλοκαλίας α-κόμη πιο αναγκαία σε μια περίοδο που στον ορθόδοξο χώρο εμφανίζονται πειστικές τάσεις και εμπειρίες θρη-σκευτικές, ξένες προς την ορθόδοξη πνευματικότητα.

Γράφει σχετικά στον πρώτο τόμο τής Φιλοκαλίας: «Γίνεται τελευταία όλο και περισσότερο λόγος περί της βιώσεως της θρησκείας, αλλά αυτή η βίωσις δεν κατευθύνεται προς ένα τελικό στόχο, για να καθοδη-γήσει την ανθρώπινη ψυχή, σύμφωνα με ορισμένους νόμους, προς περισσότερη κάθαρση και αγάπη, αλλά θεωρείται ως αξία αυτή καθ' εαυτή, ακόμη κι αν δεν οδηγεί πουθενά, ακόμη κι αν χάνει το σωστό δρόμο. Σύμφωνα με τους Πατέρες η θρησκευτική ζωή έχει α-ξία

μονάχα αν αποτελεί μια συνεχή πρόοδο προς τον τελικό στόχο που είναι η τελείωσή της. Οι Πατέρες έχουν δώσει ένα πρόγραμμα ζωής γι' αυτήν την προο-δευτική πορεία» (Φιλοκαλία Ι, σελ. 21).

Η φιλοκαλική αυτή αναγέννηση έρχεται και σαν αντίδραση απέναντι στην διείσδυση και διάδοση στο ρουμανικό χώρο από τα μέσα του 19ου αιώνας, ξένων προτύπων ζωής, δυτικής εμπνεύσεως, που εμπέδωσε κυρίως πάνω στους διανοούμενους.

Η Ρουμανική Φιλοκαλία θα ολοκληρωθεί σε δώ-δεκα τόμους, από τον ίδιο ακούραστο μεταφραστή, μόλις το 1991. Στον τέταρτο τόμο ο π. Δημήτριος ανα-κοίνωνε την πρόθεσή του να προσθέσει στην υπάρ-χουσα φιλοκαλική συλλογή, νέα πατερικά κείμενα: «Θα πρέπει στον πέμπτο τόμο να μεταφράσουμε τους πρώτους συγγραφείς του δευτέρου τόμου της ελληνι-κής Φιλοκαλίας... αλλά είναι πιθανόν να αφιερώσου-με 2-3 τόμους στα συγγράμματα του Συμεώνος του Νέ-ου Θεολόγου, του μεγάλου αγίου και πνευματικού συγγραφέα του 11ου αιώνα». Δεν είναι καθόλου τυ-χαία αυτή η πρώτη επιλογή αν λάβουμε υπόψιν ότι ο π. Δημήτριος είχε ήδη μεταφράσει έργα του Γρηγορίου του Παλαμά. Από τα πιο σημαντικά έργα που ο π. Δημήτριος έχει προσθέσει στη φιλοκαλική συλλο-γή έχουμε: στον 9ο τόμο το γνωστό έργο του Αγίου Ιωάννη του Σιναΐτου, Κλίμαξ, στον 10ο τόμο τους Ασκητικούς Διάλογους του αγίου Ισαάκ του Σύρου, στον 11ο τόμο τις Πνευματικές Επιστολές των αγίων Βαρσανουφίου και Ιωάννου, και στον 12ο τόμο, τους 29 Διαλόγους του Οσίου Ησαΐα του Ερμηνευτού.

Η Ρουμανική Φιλοκαλία, αυτό το μνημειώδες έρ-γο σε 12 τόμους που απαριθμεί συνολικά 6000 σελί-δες, έχει παίξει ένα μεγάλο ρόλο μάλλον αποφασιστι-κό, στην επιβίωση της χριστιανικής πίστης και της Εκκλησίας στην κομμουνιστική αθεϊστική περίοδο της σύγχρονης ιστορίας της Ρουμανίας. Την περίοδο αυτή η ανατύπωση ήταν απαγορευμένη και η Φιλοκαλία κυκλοφορούσε σε δακτυλογραφημένα και φωτοτυ-πημένα αντίτυπα. Αμφίβολο ήταν, εάν μια αναπτυγμέ-νη ακαδημαϊκή Θεολογία θα μπορούσε να παίξει πα-ρόμοιο ρόλο.

Η συγγραφική προσπάθεια του π. Δημητρίου στο φιλοκαλικό χώρο, ανακεφαλαιώνει, όπως είπαμε μια ισχνή παράδοση, την οποία εκφράζει και επεκτείνει. Πρόκειται για ένα πολύ καλά αποκρυσταλλωμένο κε-φάλαιο της νεώτερης πνευματικής ιστορίας της Ρου-μανίας. Γράφει σχετικά ο ακαδημαϊκός Virgil Candea: «Ο π. Δημήτριος Στανιλοάε, μαζί με πολλούς άλλους ρουμάνους λογίους, συμβάλλουν ουσιαστικά σε μια σωτηριώδη φάση της ιστορίας της ρουμανικής πνευματικότητας, η οποία αρχίζει με την μεταπολεμική περίοδο και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Αυτήν θα την ονόμαζα φιλοκαλική αναγέννηση» (Βλ. στον τιμητικό τόμο *Persoana si comuniune ...* σε. XIII). Ακόμη και ο Emil Cioran, ο γνωστός ρουμάνος μηδενιστής φιλόσο-φος, έγραφε στον π. Δημήτριο σχετικά με την μετά-φραση της Φιλοκαλίας τα εξής: «Η Φιλοκαλία είναι ένα, κεφαλαιώδες

μνημείο στην ιστορία της ρουμανικής γλώσσας και του ρουμανικού πολιτισμού. Ταυτόχρονα, τι μάθημα βάθους, για ένα ατυχή και επιπόλαιο έθνος! Από όλες τις πλευρές ένα τέτοιο έργο καλείται να παίξει ένα σπουδαιότατο ρόλο...» (Επιστολή της 22ης Ιουνίου 1985).

Για τον δογματολόγο Δημήτριο Στανιλοάε, η επαφή με τη Φιλοκαλία είναι μεγίστης σημασίας. Ανακαλύπτει και το τονίζει ιδιαίτερα αυτό ο π. Δημήτριος, ότι η Φιλοκαλία έχει μια βαθιά θεολογική βάση και μάλιστα χριστολογική. «Ο τρόπος ζωής που περιγράφεται στα φιλοκαλικά κείμενα είναι κατεξοχήν χριστολογικός και χριστοκεντρικός, γράφει ο π. Δημήτριος, είναι η μοναδική οδός, η οποία προωθεί την σχέση και την ένωση των ανθρώπων μεταξύ τους και με τον Χριστό. Η βάση αυτού του συμπεράσματος είναι η θεμελιώδης διαπίστωση ότι το έργο του ανθρώπου δεν διαχωρίζεται από το έργο του Χριστού. Αυτό που πράττει ο άνθρωπος δεν το πράττει μόνος του, αλλά με τη βοήθεια του Χριστού και του Αγίου Πνεύματος» (Φιλοκαλία 2, σελ. 6).

Επομένως, όλη η φιλοκαλική ανάπτυξη που αποβλέπει στην ένωση του ανθρώπου με το Χριστό έχει μια χριστολογική θεολογική και βιβλική βάση. Ο χωρισμός του έργου του Χριστού από το έργο του ανθρώπου, ή μάλλον η χωρισμένη θεώρησή τους είναι ξένη προς την ορθόδοξη παράδοση και έχει επιβληθεί από την σχολαστική θεολογία με τον χωρισμό της Δογματικής από την Ηθική, ώστε η Δογματική να αναφέρεται σ' αυτό που είναι και που έκανε ο Θεός για τον άνθρωπο και η Ηθική σ' αυτό που πρέπει να κάνει ο άνθρωπος (Φιλοκαλία 2 σελ. 6).

Η συνεργητική αυτή θεώρηση της ζωής και των έργων του ανθρώπου είναι δυνατή μόνο στην ορθόδοξη θεολογία, επειδή η δυτική χριστιανική παράδοση δεν μιλάει για τις άκτιστες ενέργειες του Χριστού, οι οποίες ενεργούν μέσα στον άνθρωπο και ενισχύουν τις ενέργειες τις ανθρώπινες. Έτσι ο π. Δημήτριος αποδεικνύει ότι η φιλοκαλική πνευματικότητα είναι καρπός της δογματικής θεολογίας της Εκκλησίας, αλλά, ταυτόχρονα, αυτή η ίδια θεμελιώνει την θεολογία της Εκκλησίας.

Η χριστολογική βάση και δομή της Φιλοκαλίας δικαιώνει τον π. Δημήτριο να δώσει μια φιλοκαλική βάση στη δογματική του θεολογία, πράγμα που αποτέλεσε ίσως τη σημαντικότερη συμβολή του στην σύγχρονη ορθόδοξη θεολογία.

Η επαφή του π. Δημητρίου με το φιλοκαλικό πνεύμα δεν περιορίζεται στο θεωρητικό, διανοητικό επίπεδο, στο επίπεδο της μετάφρασης και του σχολιασμού της Φιλοκαλίας, αλλά περνάει στο επίπεδο της εμπειρίας. Παρόλο που ήταν έγγαμος κληρικός, τον βρίσκουμε, σε μία πρώτη φάση, στην ατμόσφαιρα της Ιεράς Μονής Μπρινκοβεάνου κοντά στη μεγάλη πνευματική προσωπικότητα του π. Αρσενίου και έπειτα, σε μια δεύτερη φάση, στο Βουκουρέστι όπου είχε μετατεθεί το 1946, πάλι σε μοναστικό κλίμα, εδώ της Ιεράς Μονής Άντιμ, συμμετέχοντας σε μια πολύ γνωστή και ισχυρή φιλοκαλική κίνηση, που είχε συνάξει επί το αυτό

σπουδαίους πνευματικούς πατέρες, όπως ο π. Σοφιανός, ο π. Βενέδικτος, κ.ά., σπουδαίες μορφές διανοουμένων, όπως ήταν ο μεγάλος ποιητής και για-τρός Βασίλειος Voiculescu, ο φυσικός Αλέξανδρος Mironescu, ο καθηγητής Κωνσταντίνος Joja, φιλοσό-φους, γιατρούς, συγγραφείς και φοιτητές.

Αυτή η κίνηση, ενώ ήταν φυσιολογική συνέπεια της φιλοκαλικής αφύπνισης στην μεσοπολεμική πε-ρίοδο, μεταμορφώνεται τώρα σε μέσο εσωτερικής α-ντίστασης απέναντι στο νέο πολιτικό καθεστώς, το οποίο επέβαλλε βίαια την αθεϊστική και αντιχριστιανι-κή ιδεολογία του. Αυτό δεν θα ξεφύγει για πολύ χρό-νο της όλο και πιο ειδικευμένης μυστικής αστυνομίας του κράτους. Το αθεϊστικό κομμουνιστικό καθεστώς κατάλαβε πολύ γρήγορα ότι πρέπει να περιορίσει μέ-χρι τον αφανισμό την ζωντανή εμπειρία σχέσεως του ανθρώπου με το Θεό. Η θεολογία που δεν επιστρατεύ-ει και δεν παρακινεί τον άνθρωπο σε προσωπική βίω-ση της σχέσεως με το Θεό δεν φοβίζει τους εχθρούς της χριστιανικής πίστεως.

Πριν εγκαταλείψει οριστικά το Sibiu, θα ήθελα να επισημάνω ότι ο π. Δημήτριος Στανιλοάε διετέλεσε για 14 χρόνια (1934-1945) αρχισυντάκτης του γνω-στού εκκλησιαστικού και θεολογικού περιοδικού Telegrafoul Roman, το οποίο εκδίδονταν από την Αρχιε-πισκοπή του Sibiu. Αυτήν την περίοδο ο π. Δημή-τριος έχει μια πλουσιότατη δημοσιογραφική δραστηριότητα - γράφει συνολικά 200 άρθρα πάνω σε ε-πίκαιρα θέματα, όπως ο κίνδυνος του κομμουνισμού που πλησίαζε, το θέμα της ουνίας, θέματα που αφο-ρούσαν την σχέση Ορθοδοξίας και έθνους, κ.λπ. (βλ. Dumitru Abrudan, Parintele Dr. Dumitru Staniloae, redactor al T.R., στο τιμητικό τόμο Persoana si Comuniune, σ. 68-73).

Την ίδια εποχή διεξάγει την περίφημη διαμάχη με τον μεγαλύτερο ρουμάνο φιλόσοφο, Lucian Blaga, στην οποία η ιστορία αναδεικνύει νικητή τον π. Δη-μήτριο. Επανερχόμαστε στο Βουκουρέστι. Το 1958 εκτυ-λίσσεται το τελευταίο μεγάλο κίνημα συλλήψεων, κυ-ρίως ανάμεσα στους διανοουμένους. Το μεγαλύτερο μέρος των συμμετεχόντων, στην αναφερομένη φιλο-καλική κίνηση συλλαμβάνονται. Μεταξύ τους και ο π. Δημήτριος. Αυτό συνέβη τα χαράματα της 5ης Σε-πτεμβρίου 1958. Δικάζεται μαζί με άλλους 15 θεολό-γους και μοναχούς στις 4 Νοεμβρίου 1958 και καταδι-κάζεται σε πέντε χρόνια φυλάκιση. «Είχα την ικανο-ποίηση ότι υπέφερα και εγώ μαζί με τόσους ιερείς και πιστούς της Εκκλησίας -έλεγε σε μια συνέντευξη -το 1958. ήταν στις κομμουνιστικές φυλακές πάνω από 500 ιερείς. Φυσικό ήταν να βρίσκονται και θεολόγοι ανάμεσά τους, να συμμετέχουν σ' αυτή την θυσία». Α-ποφυλακίζεται τον Ιανουάριο του 1963. Το φθινόπω-ρο του 1965 επανέρχεται στην έδρα του στο Θεολογι-κό Ινστιτούτο Βουκουρεστίου και μόνο για τον κύ-κλο των μεταπτυχιακών σπουδών, όπου διδάσκει μέ-χρι το 1973, όταν και παίρνει σύνταξη.

«Ορθόδοξη Δογματική Θεολογία» – Συμφωνία ανάμεσα στη θεωρητική διατύπωση της διδασκαλίας και την εμπειρία, την ζωή της Εκκλησίας

Αρχίζει τώρα η δεύτερη σημαντική περίοδος στην ζωή και την θεολογική προσφορά του π. Δημη-τρίου Στανιλοάε, η οποία θα αποδειχθεί ακόμη πιο καρποφόρα, παρόλο που αντιμετωπίζει σοβαρά εμπό-δια εκ μέρους της αθεϊστικής λογοκρισίας και ενώ εί-χε συμπληρώσει τα εξήντα του χρόνια. «Τα περισσό-τερά μου έργα -έλεγε στην ίδια συνέντευξη- τα έγρα-ψα μετά τα εξήντα μου χρόνια».

Η θεολογική επιστημονική του πορεία ακολουθεί βασικά τις ίδιες γραμμές. Το 1976 κυκλοφόρησε ο πέμπτος τόμος της Φιλοκαλίας. Ακολουθούν ο έκτος και ο έβδομος το 1977, ο όγδοος το 1979, ο ένατος το 1980, ο δέκατος το 1981, ο ενδέκατος το 1990 και ο δωδέκατος το 1991.

Ο σημαντικότερος ίσως σταθμός στην θεολογική αυτή πορεία και η μεγαλύτερη συμβολή του π. Δημη-τρίου στην ορθόδοξη θεολογία υπήρξε η δημοσίευση το 1978, στο Βουκουρέστι, της μεγάλης τρίτομης δογ-ματικής σύνθεσης: Ορθόδοξη Δογματική Θεολογία (1350 σελίδες). «Μετά από πολυάριθμες πραγματείες περί διαφόρων θεμάτων δογματικής θεολογίας -γράφει ο π. Δημήτριος στο πρόλογο του βιβλίου- δημο-σιευμένες στα θεολογικά περιοδικά του Βουκουρε-στίου μεταξύ των ετών 1950-1977, ο αγαθός Θεός με βοήθησε να γράψω μια ολοκληρωμένη σύνθεση ορθό-δοξης δογματικής θεολογίας. Δεν είναι αντιγραφή ε-κείνων των πραγματειών, αλλά είναι επινοημένη εκ νέου και σαν ένα σύνολο» (σ. 5). Στον ίδιο πρόλογο, ο π. Δημήτριος δηλώνει και ποιοι ήταν οι κύριοι στό-χοι του στην Δογματική. Ο πρώτος στόχος υπήρξε η στενή, οργανική συσχέτιση των δογμάτων με την ζωή των ανθρώπων, η οντολογική σχέση αλήθειας και ζω-ής, η συμφωνία ανάμεσα στη θεωρητική διατύπωση της διδασκαλίας της Εκκλησίας και την εμπειρία, την ζωή της Εκκλησίας. Γράφει σχετικά: «Προσπαθήσαμε σ' αυτή την σύνθεση να φανερώσουμε την πνευματική σημασία των δογματικών διδασκαλιών, να διακρίνουμε την αλήθεια τους κατ' αναλογία με τις βαθιές ανάγκες της ψυχής, η οποία αναζητεί την σωτηρία και πορεύεται στην όλο και πιο θετική κοινω-νία με τους συνανθρώπους, δια της οποίας φτάνει την εμπειρία του Θεού, ως υπέρτατη κοινωνία και ως πη-γή της δύναμης για κοινωνία» (σ. 5). Ακόμη πιο ξε-κάθαρα εκφράζει αυτό το πράγμα στον πρόλογο της ελληνικής εκδόσεως της εισαγωγής στην δογματική θεολογία: «Μέσα σ' αυτή την ολοκληρωμένη έκθεση της ορθοδόξου πίστεως ήθελα να γίνει αισθητή η πα-ρουσία του ζώντος Θεού στη ζωή των πιστών... Ήθε-λα να αποδώσω εδώ την εικόνα του Θεού, όπως Τον αισθανόμαστε εμείς οι πιστοί στις προσευχές μας, πά-ντοτε παρόντα και εργαζόμενο, ζεσταίνοντας με την παρουσία Του τις ψυχές μας και ανυψώνοντάς μας σε τέτοιο βαθμό πνευματικής βιώσεως, που ο ίδιος ο Θε-ός γίνεται αντιληπτός, και όχι μονάχα ως αντικείμενο των διανοητικών σχημάτων,

χωριζόμενος από τον άνθρωπο, αλλά ενώνοντας το ανθρώπινο είναι με το ζωοποιό Του μυστήριο. Ήθελα, επίσης, να γίνει αισθητή η παρουσία του Θεού σ' ολόκληρο το σύμπαν, τό-σο θαυμάσια οργανωμένο, στην αρμονική ενότητά του, καθώς και σ' όλα τα έργα του ανθρώπου μέσα στον κόσμο στον οποίον ζει» (σ. 11). Για να πετύχει τον στόχο του αυτό ο π. Δημή-τριος εγκαταλείπει πλήρως την σχολαστική μέθοδο ανάπτυξης και διαπραγμάτευσης των δογμάτων σαν αφηρημένων διατυπώσεων, η οποία έχει, όπως παρατηρεί ο ίδιος ένα εντελώς θεωρητικό ενδιαφέρον, σε με-γάλο βαθμό ξεπερασμένο, χωρίς καμιά σχέση με την βαθιά πνευματική ζωή του ανθρώπου. «Απέφευγα, συνεχίζει, τους παλαιούς, αφηρημένους, διανοητικούς όρους με τους οποίους μας είχαν συνηθίσει τα σχολαστικά εγχειρίδια» (Ορθ. Δογμ. Θεολ., Ελληνική μετάφ. σ. 15). Και πράγματι, ο π. Δημήτριος χρησιμο-ποιεί μια κοινή, κατά κάποιο τρόπο, γλώσσα, την γλώσσα που μιλάμε μεταξύ μας σήμερα, όχι την καθιερωμένη θεολογική γλώσσα. Ήταν ένας τρόπος να περάσει τους τοίχους που εν τω μεταξύ ο κομμουνισμός ανύψωσε ανάμεσα στον κόσμο και την Εκκλησία. Γι' αυτό και έκανε σκληρό αγώνα με την λογοκρισία, για να διατηρήσει στο λεξιλόγιο της Δογματικής του βασικούς ορούς, όπως: ιστορία, άνθρωπος, κόσμος, σχέση, κ.λπ.

Ο π. Δημήτριος θεωρεί πολύ σημαντικό το γλωσσικό παράγοντα, για τον οποίο και μιλάει εκτενώς στην Δογματική του. Η γλώσσα των έργων του είναι σε συνεχή κίνηση, αλλάζει εκούσια πολύ συχνά, ώ-στε να μείνει ένα μέσο και να μη ταυτίζεται με το τελικό της στόχο, ο αναγνώστης να μην παραμείνει προσκολλημένος σε τύπους και εκφράσεις και ορισμούς, αλλά να οδηγείται στην πραγματικότητα την οποία προσπαθεί να απεικονίζει και μαρτυρεί. Για τον π. Δημήτριο Στανιλοάε, όπως και για τον Άγιο Γρηγόριο Θεολόγο, η αλήθεια δεν είναι στις λέξεις, αλλά στα πράγματα.

Η Δογματική του π. Δημητρίου είναι, έπειτα, βαθιά ριζωμένη στην μακραίωνη παράδοση της Εκκλησίας, στην πατερική σκέψη και θεολογία. Η αναφορά του, όμως, στους Πατέρες δεν είναι μηχανική, μια απλή αναπαραγωγή πατερικών χωρίων. Αυτό που υιο-θετεί και συνεχίζει ο π. Δημήτριος είναι ο τρόπος σκέψης, ο πατερικός τρόπος του θεολογείν, είναι αυ-τό, που, προσωπικά θα ονόμαζα «πατερική ερμηνευτική». «Είχα ως πρότυπο τα έργα των Αγίων Πατέρων, τα οποία, αν και είναι πράγματι βαθιά ως σκέψη, εί-ναι, όμως, εξίσου ζωντανά και πνευματικά ως βιώμα-τα. Η σκέψη που φτάνει έως το βάθος της υπάρξεως του Θεού δεν μπορεί παρά μόνο να είναι ζωντανή και πνευματική και συγκινητική. Ενώ η αυθεντική πνευματική βίωση αντλεί την θερμή της από τη βαθιά και πραγματική κατανόηση του μυστηρίου του Θεού» (Ελληνική μετάφρ. σ. 11).

Το δεύτερο σημαντικό σημείο αναφοράς στην Δογματική του π. Δημητρίου Στανιλοάε είναι η σύγ-χρονη εμπειρία της Εκκλησίας και οι προβληματισμοί του σύγχρονου ανθρώπου πάλι, σύμφωνα με την πατερική θεολογία: «Οδηγηθήκαμε

από τον τρόπο, με τον οποίο κατανόησαν την διδασκαλία της Εκκλησίας οι Πατέρες, αλλά λάβαμε υπόψιν τη σημερινή εμπειρία των δογμάτων και τις πνευματικές ανάγκες της ψυχής που αναζητεί τη σωτηρία σήμερα, στην εποχή μας, μετά το πέρασμα δια μέσου πολλών, και νέων εμπειριών ζωής κατά την διάρκεια τόσων αιώνων που μας χωρίζουν από την εποχή των Πατέρων. Προσπαθήσαμε να κατανοήσουμε την διδασκαλία της Εκκλησίας σύμφωνα με το πνεύμα των Πατέρων, αλλά ταυτόχρονα, να την κατανοήσουμε έτσι όπως πιστεύουμε ότι θα την κατανοούσαν εκείνοι σήμερα. Επειδή, οι Άγιοι Πατέρες θα ελάμβαναν υπόψιν την εποχή μας, όπως έκαναν και με την δική τους» (Ελληνική μετάφρ., σ. 16).

Ένας βασικός στόχος του στην Δογματική ήταν η αξιολόγηση της αλήθειας και της εμπειρίας της Εκκλησίας για το σημερινό άνθρωπο. Τον ενοχλούσε αφάνταστα η αδιαφορία των συγχρόνων ανθρώπων απέναντι στην χριστιανική πίστη, γι' αυτό και κάνει προσπάθειες και αναζητεί τρόπους να πείσει αυτούς ότι μονάχα η χριστιανική πίστη δίδει αληθινό νόημα στην ύπαρξη του ανθρώπου και του κόσμου, νόημα που ούτε η επιστήμη είναι σε θέση να δώσει, όσο αναπτυγμένη και αν είναι σήμερα, ούτε καμιά σημερινή φιλοσοφία, η οποία σ' όλες τις μορφές και εκφράσεις της -γενικά πανθεϊστικές- περιορίζει κατηγορηματικά την ύπαρξη σ' αυτόν τον ορατό κόσμο, ο οποίος πράγματι εκπλήσσει με την τέλεια οργάνωσή του, αλλά αδυνατεί να δώσει οριστική ικανοποίηση στον άνθρωπο και τελικό νόημα στην ύπαρξή του (Ελληνική μετάφρ. σ. 12).

«Πιστεύω, συνεχίζει, πως η χριστιανική πίστη μπορεί με τον πλούτο και το βάθος της, να ανταποκρίνεται σε κάθε εποχή στις πνευματικές ανάγκες της ανθρωπότητας, χωρίς να αλλάξει τίποτα από την ουσία της...».

Κατά κοινή ομολογία των ερμηνευτών της θεολογίας του π. Δημητρίου Στανιλοάε, αυτός πετυχαίνει πλήρως τους στόχους του. Η επιτυχία του δεν οφείλεται σε κάποιο εκσυγχρονισμό της θεολογίας, αλλά στην σωστή ερμηνεία της ίδιας αιώνιας αλήθειας, η οποία, εφόσον είναι ζωντανή, δυναμική, είναι πάντοτε καινούργια. Αυτή η Αλήθεια είναι ο ίδιος ο Χριστός. Και πράγματι, η ουσιαστική κίνηση που ενεργοποιεί ο π. Δημήτριος ήταν, χωρίς αμφιβολία, η επανατοποθέτηση της χριστολογίας στο κέντρο όλης της δογματικής του αναπτύξεως, και μάλιστα, της χριστολογίας της Χαλκηδόνος επεξηγημένη βάσει της παλαμικής διακρίσεως θείας ουσίας και ενεργείας. Κατά την παρατήρηση του γνωστού Άγγλου ορθόδοξου θεολόγου και επισκόπου, Καλλίστου Ware, η Δογματική του πατρός Δημητρίου Στανιλοάε είναι η πρώτη ορθόδοξη Δογματική στην οποία η διάκριση αυτή θεωρείται θεμελιώδης για την ορθόδοξη κατανόηση του Θεού. Ο ίδιος διαπιστώνει ότι η Δογματική του Χρήστου Ανδρούτσου αγνοεί πλήρως την παλαμική διδασκαλία και τη Δογματική του Π. Τρεμπέλα την αναφέρει πολύ λίγο. Το ίδιο και η Δογματική του Ρώσου πατρός Μιχαήλ

Πομαζάνσκυ, καθώς και η πα-λαιά Δογματική του Μητροπολίτου Μακαρίου Βουλγακόφ (βλ. *Experienta lui Dumnezeu in Teologia Dogmatica a Parintelui Dumitru Staniloae* στο τιμητικό τόμο *Persoana si Comuniune* σ. 115).

Το θεανθρώπινο πρόσωπο του Χριστού είναι στο κέντρο όλης της θεολογίας του π. Δημητρίου, ενώ η θεία αγάπη είναι το κλειδί της σωστής ερμηνείας του: «Επέμεινα να παρουσιάσω τον Τριαδικό Θεό των χρι-στιανών ως ένα Θεό της αγάπης και τον Ιησού Χρι-στό ως τον Υιόν του Θεού ενανθρωπίσαντα και σταυρωθέντα υπέρ ημών, ως ζωντανή μαρτυρία για την α-γάπη του Θεού, ο Οποίος από απέραντη αγάπη δη-μιούργησε τον άνθρωπο ως μέτοχο αιωνίου διαλόγου, αποδίδοντας, επομένως, σε κάθε ανθρώπινο πρόσωπο μοναδική και αιώνια αξία» (Ελληνική μετάφρ. σ. 12).

Ο Θεάνθρωπος Ιησούς Χριστός είναι η θύρα δια της οποίας ο π. Δημήτριος εισέρχεται στα άδυτα μυ-στήρια της Βασιλείας των Ουρανών, στα μυστήρια του κόσμου, του ανθρώπινου προσώπου και όλου του σύμπαντος. Αυτός είναι ο λόγος που στα τελευταία του χρόνια, ο π. Δημήτριος γράφει ακόμη μερικές χριστολογικές μονογραφίες, θέλοντας να επικεντρώ-σει οπωσδήποτε την προσοχή της ακαδημαϊκής θεο-λογίας, αλλά και της σύγχρονης ανθρώπινης σκέψης επάνω στο πρόσωπο του Χριστού, ο οποίος είναι η μόνη οδός να αποφύγει τους πολλούς και διάφορους κινδύνους, που απειλούν την αυθεντική χριστιανική πίστη. Ιδού οι τίτλοι αυτών των μονογραφιών. Η α-θάνατος εικών του Θεού, Craiova, 1987 (397 σελ.), Η ευαγγελική εικών του Ιησού Χριστού, Sibiu, 1992, (286 σελ.), Ο Ιησούς Χριστός στα αποστολικά έργα, Alba Iulia (1993).

Δεν μπορούμε να κλείσουμε το κεφάλαιο περί της συγγραφικής δραστηριότητας του π. Δημητρίου, χω-ρίς να επισημάνουμε μερικά άλλα σημαντικά έργα του.

Πρέπει να πούμε ότι η δογματική του σύνθεση ο-λοκληρώνεται σε μια πλήρη θεολογική ορθόδοξη σύνθεση, με δύο εργασίες της ίδιας αξίας. Η μια εί-ναι «Η Ορθόδοξη Πνευματικότητα», Bucuresti 1981 (320 σελ.), όπου βρίσκει κανείς την προέκταση της δογματικής θεολογίας στο χώρο της χριστιανικής η-θικής και η δεύτερη «Πνευματικότητα και κοινωνία στην Ορθόδοξη Λειτουργία», Craiova 1986 (440 σελ.), μία αξιολόγηση, της ίδιας δογματικής θεολο-γίας στο χώρο της ορθοδόξου λατρείας.

Το μυστικό αυτής της πλούσιας θεολογικής συγ-γραφικής παραγωγής του π. Δημητρίου παραμένει η μόνιμος και εις βάθος μελέτη των Πατέρων, από την μια πλευρά, και οι προκλήσεις που προέρχονται από τους δύσκολους κοσμολογικούς κόσμους μας.

Την τελευταία δεκαετία της ζωής του, και ενώ ήταν 80 χρονών, συμμετέχει στο φιλόδοξο εκδοτικό πρόγραμμα πατερικών έργων που εγκαινίασε ο λόγιος πατριάρχης Ιουστίνος (1977-1986), μεταφράζοντας δώδεκα τόμους από τους οποίους εννέα κυκλοφόρη-σαν αρχίζοντας από το έτος 1982 και φτάνουν συνολι-κά σε 3.500 σελίδες μεγάλου σχήματος, ενώ τρεις περιμένουν ακόμη στο

τυπογραφείο. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο π. Δημήτριος μετέφρασε έργα Ελλήνων Πατέρων, που ήταν και μόνιμοι διδάσκαλοί του: τα κυριότερα έργα των αγίων Μαξίμου του Ομολογητού, Αθανασίου του Μεγάλου, Γρηγορίου Νύσσης, Κυρίλλου Αλεξανδρείας, Συμεώνος του Νέου Θεολόγου, Γρηγορίου του Θεολόγου και Διονυσίου του Αρεοπαγίτου. Η μετάφραση, όπως και στην περίπτωση της Φιλοκαλίας, συνοδεύεται από επιστημονικές εισαγωγές και πλούσιους σχολιασμούς.

Και ενώ θα περίμενε κανείς, έχοντας υπόψιν αυτό το τεράστιο συγγραφικό έργο, ο π. Δημήτριος Στανιλοάε να ήταν εντελώς κομμένος από την επικαιρότητα, εκπλήσσεται πραγματικά μόνο απαριθμώντας τις διαλέξεις του στα διάφορα πανεπιστημιακά κέντρα της Ευρώπης και της Αμερικής, τις συμμετοχές του στους θεολογικούς διάλογους της Ρουμανικής Εκκλησίας, και μάλιστα την παρουσία του, τα τελευταία τρία χρόνια της ζωής και μετά τα γεγονότα του 1989, μέσα στην ταραγμένη ζωή της ρουμανικής κοινωνίας και Εκκλησίας. Ο βιογράφος του απαριθμεί πάνω από 60 ομιλίες και συνεντεύξεις, που ο π. Δημήτριος εκφώνησε κυρίως από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, αυτή την περίοδο.

Ο θεολόγος της θείας αγάπης

Τέλος, για να δικαιολογήσω τον τίτλο της παρούσας μελέτης θα σταματήσω σ' ένα γενικό χαρακτηριστικό γνώρισμα που σφραγίζει και την Θεολογία, αλλά και την προσωπικότητα του π. Δημητρίου Στανιλοάε.

Η Θεολογία του π. Δημητρίου Στανιλοάε είναι η Θεολογία της αγάπης και της προσωπικής κοινωνίας. Ο μόνος βέβαιος και σωστός τρόπος της περί του Θεού και ανθρώπου ομιλίας είναι η γλώσσα της αγάπης. Η αγάπη κατά την χαρακτηριστική έκφραση του π. Δημητρίου είναι «η κορυφή της υπέρβασης» και ο ίδιος είχε καταλάβει ότι μόνο φτάνοντας στην κορυφή μπορείς να έχεις μια πλήρη ολική προοπτική της υπέρβασης.

Όπου ανοίγεις βιβλίο του π. Στανιλοάε θα συναντήσεις τη λέξη αγάπη. Όλες οι θεολογικές έννοιες καθορίζονται σε σχέση και αναφορά με την αγάπη: Η Αγία Τριάς είναι η υπέρτατη δομή της αγάπης, ο Ιησούς Χριστός είναι ο Υιός του Θεού ο ενανθρωπήσας και σταυρωθείς από αγάπη για τον άνθρωπο. Ο κόσμος, ολόκληρη η δημιουργία είναι δώρο της αγάπης του Θεού. Με τη γλώσσα αυτής της αγάπης ο π. Στανιλοάε ξεπερνάει κάθε διχοτόμηση ανάμεσα στον ουρανό και τη γη, στο Θεό και τον άνθρωπο, στο πνεύμα και την ύλη, στην Εκκλησία και την Ιστορία, στον χρόνο και στην αιωνιότητα, στο χώρο και το αχώρητο, στο τοπικό και το καθολικό.

Ο χρόνος είναι, κατά τον π. Δημήτριο, η δυνατότητα ελεύθερης απάντησης στην αγαπητική κλήση του Θεού, είναι η χρονική απόσταση από την κλήση μέχρι την απάντηση. Ενώ η αιωνιότητα είναι η έλλειψη αυτής της απόστασης, όταν η κλήση

και η απά-ντηση είναι ταυτόχρονες. Στην αρχή του κόσμου βρί-σκεται η αγάπη της Αγίας Τριάδος. Η Ιστορία είναι δρόμος της εν αγάπη γνωριμίας και κοινωνίας των αν-θρώπων και το τέλος της ιστορίας θα είναι η αιώνια αγάπη στην πλήρη ένωση με την Αγία Τριάδα. Δεν πρόκειται για μια απρόσωπη αφηρημένη αγάπη, αλλά για μια προσωπική αγάπη, η οποία προϋποθέτει την δυνατότητα πλήρους σχέσεως, διαλόγου, κοινωνίας και ενώσεως χωρίς την σύγχυση.

Οι κριτικοί του π. Στανιλοάε κατηγορούν την ο-λοφάνερη αισιοδοξία του, μάλιστα μέσα σ' ένα κόσμο στον οποίο οι πόλεμοι δεν σταματούν και, γενικά, το κακό δείχνει μορφές ανυπολόγιστες και ρωτούν πώς είναι δυνατόν ο π. Στανιλοάε να συνεχίζει να ομιλεί για την παρουσία του Θεού, να είναι σαγηνευμένος α-πό την ομορφιά του κόσμου και να συνεχίζει πάλι να βλέπει στον σημερινό άνθρωπο, ο οποίος ενσαρκώνει τις πιο φοβερές μορφές του κακού, την αθάνατη εικό-να του Θεού.

Διερωτάται κανείς πού βρίσκει ο π. Δημήτριος αυ-τήν τη δύναμη, και η απάντηση είναι στην ακράδαντη πίστη στον ενσαρκωμένο Λόγο και Υιό του Θεού και στην απέραντη αγάπη του Θεού, την οποία επιβεβαιώ-νει η ίδια η ενσάρκωση και μαρτυρεί η Εκκλησία α-νά τους αιώνες.

Είναι η απεριόριστη εμπιστοσύνη στη δύναμη της θείας αγάπης η οποία κατά την έκφραση του αγ. Ιωάν-νου του Χρυσοστόμου μεταμορφώνει την πόρνη, την ανθρώπινη φύση μας δηλαδή, σε τίμια και ουράνια νύμφη.

π. Constantin Coman

Θεολογική Σχολή Βουκουρεστίου

Πηγή: impantokratoros.gr Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ
ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΟΜΑΝ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΥΨΕΛΗ» ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ